

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра обліку і оподаткування

ЕКОЛОГІЧНИЙ ОБЛІК І АУДИТ

Методичні рекомендації

до практичних занять і самостійного вивчення дисципліни
здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти

Галузь знань 07 « Управління та адміністрування »

Спеціальність 071 « Облік і оподаткування »

Біла Церква
2021

УДК: 336.227(07)

Ухвалено на засіданні методичної комісії економічного факультету Білоцерківського національного аграрного університету (протокол № 7 від 17. 05. 2021 року)

Автори: Свиноус І.В., Гаврик О.Ю., Хомовий С.М., Хомяк Н.В., Заболотний В.С., Свиноус Н.І.

ЕКОЛОГІЧНИЙ ОБЛІК І АУДИТ. Методичні рекомендації до практичних занять і самостійного вивчення дисципліни здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти Галузь знань 07 «Управління та адміністрування» Спеціальність 071 «Облік і оподаткування» / Свиноус І.В., Гаврик О.Ю., Хомовий С.М., Хомяк Н.В., Заболотний В.С., Свиноус Н.І. Біла Церква, 2021. 55 с.

Рецензенти:

Паска І.М. доктор економічних наук, професор кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки (Білоцерківський національний аграрний університет)

Баланюк І.Ф. завідувач кафедри обліку і аудиту, доктор економічних наук, професор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Очікувані результати навчання.....	5
2. Зміст навчальної дисципліни «Екологічний облік і аудит»...	6
3. Завдання для практичних занять та самостійної роботи.....	13
<i>Практичне заняття 1. Теоретичні основи бухгалтерського обліку. Історія процесу створення і розвитку системи міжнародних стандартів екологічного обліку.....</i>	13
<i>Практичне заняття 2. Методи та інструменти екологічного бухгалтерського обліку і аудиту.....</i>	14
<i>Практичне заняття 3. Організація бухгалтерського екообліку і аудиту в діяльності суб'єктів господарювання.....</i>	16
<i>Практичне заняття 4. Державний екологічний менеджмент та облік у сфері господарської діяльності процесів суб'єктів господарювання.....</i>	18
<i>Практичне заняття 5. Внутрішній (управлінський) екологічний облік.....</i>	19
<i>Практичне заняття 6. Значення та основні завдання екологічного аудиту.....</i>	20
<i>Практичне заняття 7. Основи екологічного аудиту.....</i>	21
<i>Практичне заняття 8. Розвиток законодавчої та нормативної бази екологічного аудиту.....</i>	22
<i>Практичне заняття 9. Впровадження і забезпечення функціонування системи управління навколишнього середовища на базі стандартів ISO 14000.....</i>	23
<i>Практичне заняття 10. Сфери застосування екологічного аудиту....</i>	24
<i>Практичне заняття 11. Аудит систем менеджменту якості та систем управління навколишнім середовищем.....</i>	25
<i>Практичне заняття 12. Документація системи екологічного аудитування.....</i>	26
<i>Практичне заняття 13. Проведення екологічного аудиту видів діяльності, пов'язаних з використанням природних ресурсів.....</i>	27
<i>Практичне заняття 14. Основні інформаційні ресурси екообліку і екоаудиту в управлінні підприємством.....</i>	28
<i>Практичне заняття 15. Система екологічного аудиту в Європейському Союзі.....</i>	29
<i>Практичне заняття 16. Стандарт аудиторського звіту Європейського банку реконструкції та розвитку.....</i>	30
4. Тестові завдання для перевірки рівня знань студентів.....	
5. Питання для модульного контролю.....	47
6. Індивідуальне навчально-дослідне завдання.....	51
7. Рекомендована література та інформаційні джерела.....	53

ВСТУП

Мета вивчення дисципліни «Екологічний облік і аудит»: формування у майбутніх фахівців системних теоретичних знань та формування практичних навичок в галузі побудови системи бухгалтерського обліку як інформаційної бази прийняття ефективних управлінських рішень і аудиту фінансової звітності суб'єкта господарювання та використання його результатів у сфері екології. Оволодіння змістом даної науки надає можливість майбутньому фахівцю мати теоретичну підготовку і практичні навички з організації та методики ведення бухгалтерського екологічного обліку і проведення та оформлення результатів аудиту фінансової звітності підприємства.

Завдання дисципліни - навчити майбутніх фахівців організовувати на підприємстві екологічний бухгалтерський облік, проведення аудиторської перевірки і експертизи та формувати облікову політику; набути навички зі складання і аудиту фінансової звітності підприємства; порядку документального оформлення господарських операцій і документів, пов'язаних з проведенням аудиторської експертизи та наданням інших аудиторських послуг; використовувати облікову інформацію з фінансового обліку з метою управління, аналізу, контролю тощо.

Предметом дисципліни є виявлення, реєстрація, обробка, узагальнення інформації про господарські операції, складання та надання користувачам фінансової звітності; методологія, методика і організація бухгалтерського обліку активів, зобов'язань, капіталу, доходів і витрат, фінансових результатів та аудиту фінансової звітності в сфері обслуговування екології тощо.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути такі результати навчання:

Знання:

фундаментальних концепцій бухгалтерського екообліку і екоаудиту; особливостей та тенденцій сучасного цивілізаційного розвитку; сформованої нормативно-правової бази в Україні щодо екообліку, фінансової звітності і аудиту підприємств; порядку складання і подання екозвітності; порядок виправлення помилок, які допущені при відображенні господарських операцій, складанні фінансової та екозвітності підприємств.

Уміння:

організувати і вдосконалювати систему бухгалтерського екологічного обліку, та екозвітності підприємства (організації) і процес їх екологічного аудиторського контролю; практично контролювати обліковий процес із застосуванням сучасних інформаційних технологій і комп'ютерних програм; використовувати облікову інформацію з бухгалтерського фінансового обліку та складати, формувати первинні облікові документи, облікові регістри і відображати операції в системі рахунків бухгалтерського обліку; класифікувати господарські засоби підприємства; керувати процесом екологічного аналізу та менеджменту на різних етапах складання фінансової звітності на підприємстві.

1. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Результати навчання за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» відповідно до ОП	Результати навчання з дисципліни «Екологічний облік і аудит»
<p>ПР02. Знати теорію, методику і практику формування облікової інформації за стадіями облікового процесу і контролю для сучасних і потенційних потреб управління суб'єктами господарювання з урахуванням професійного судження.</p>	<p>РН 2.1. Знати фундаментальні концепції бухгалтерського екообліку і екоаудиту.</p> <p>РН 2.2. Володіти основами нормативно-правової бази в Україні щодо екообліку, фінансової звітності і аудиту підприємств.</p> <p>РН 2.3. Уміти складати та подавати екозвітності підприємств.</p>
<p>ПР06. Визначати інформаційні потреби користувачів облікової інформації в управлінні підприємством, надавати консультації управлінському персоналу суб'єкта господарювання щодо облікової інформації.</p>	<p>РН 6.1. Вміти організувати і вдосконалювати систему бухгалтерського екологічного обліку, та екозвітності підприємства і процес їх екологічного аудиторського контролю.</p> <p>РН 6.2. Вміти керувати процесом екологічного аналізу та менеджменту на різних етапах складання фінансової звітності на підприємстві.</p> <p>РН 6.3. Знати класифікацію порушень і зловживання, які виявляються в процесі проведення екологічного аудиту.</p>
<p>ПР09. Формувати фінансову звітність за національними та міжнародними стандартами для суб'єктів господарювання на корпоративному рівні, оприлюднювати й використовувати відповідну інформацію для прийняття управлінських рішень.</p>	<p>РН 9.1. Знати порядок виправлення помилок, які допущені при відображенні господарських операцій, складанні фінансової та екозвітності підприємств.</p> <p>РН 9.2. Вміти аналізувати та інформацію, що міститься в фінансовій звітності та використовувати отримані відомості для прийняття рішень щодо запобігання, локалізації та нейтралізації загроз екологічної небезпеці.</p> <p>РН 9.3. Знати порядок формування та подання бухгалтерської звітності в частині природоохоронних заходів.</p>
<p>ПР15. Застосовувати наукові методи досліджень у сфері обліку, аудиту, аналізу, контролю та оподаткування та імплементувати їх у професійну діяльність та господарську практику.</p>	<p>РН 15.1. Вміти презентувати результати наукових досліджень, вести дискусії з прикладних питань управління екологічно-економічною системою.</p> <p>РН15.2. Вміти користуватися нормативно-правовим актами і науковою літературою з проблематики екообліку та аудиту.</p> <p>РН 15.3. Володіти сучасними методами збору, обробки та аналізу економічних і соціальних даних для цілей екологічного обліку.</p>

2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ ОБЛІК І АУДИТ»

Змістовий модуль 1

Тема 1.1. Теоретичні основи бухгалтерського обліку. Історія процесу створення і розвитку системи міжнародних стандартів екологічного обліку

Бухгалтерський облік у системі управління підприємством (організацією), його сутність і характерні особливості. Мета та функції, види бухгалтерського обліку діяльності суб'єктів господарювання.

Регулювання бухгалтерського екологічного обліку в умовах трансформації економіко-правового середовища та ринкових перетворень в Україні. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні". Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО), Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 р.

Поняття про предмет бухгалтерського обліку. Об'єкти бухгалтерського обліку: господарські засоби (активи, ресурси), джерела утворення ресурсів, господарські процеси. Класифікація видів діяльності для цілей бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Тема 1.2. Методи та інструменти екологічного бухгалтерського обліку і аудиту

Загальне поняття методу бухгалтерського обліку та його складових елементів.

Бухгалтерський баланс як елемент методу. Мета складання балансу. Зміст та побудова балансу. Характеристика статей активу і пасиву балансу. Балансове рівняння. Значення балансу.

Типи господарських операцій та їх вплив на структуру та валюту балансу.

Поняття та будова рахунку бухгалтерського обліку. Сутність подвійного запису господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку. Кореспонденція рахунків. Бухгалтерські записи (проведення), їх види. Порядок визначення оборотів і сальдо по активних і пасивних рахунках.

Синтетичні рахунки, їх призначення. Аналітичні рахунки, їх призначення. Взаємозв'язок між синтетичними та аналітичними рахунками. Субрахунки та їх використання.

Узагальнення даних поточного бухгалтерського обліку. Оборотно-сальдова відомість по синтетичних рахунках, її зміст та порядок складання. Інформаційне та контрольне значення оборотно-сальдової відомості за

синтетичними рахунками.

Оборотні відомості за аналітичними рахунками, їх види та значення.

Взаємозв'язок даних синтетичного та аналітичного обліку.

Принципи та значення класифікації рахунків. Класифікація рахунків за економічним змістом. Класифікація рахунків за призначенням і структурою.

План рахунків бухгалтерського обліку, принципи його побудови. Характеристика Плану рахунків. Поняття робочого Плану рахунків підприємства.

Тема 1.3. Організація бухгалтерського екообліку і аудиту в діяльності суб'єктів господарювання

Сутність облікового циклу. Первинний, поточний та узагальнюючий облік. Облікові реєстри та їх класифікація. Хронологічний, систематичний та комбінований записи у бухгалтерському обліку. Помилки в бухгалтерських записах та способи їх виправлення. Форми бухгалтерського обліку: сутність та види.

Сутність облікової політики. Функції керівника і головного бухгалтера щодо організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві та їх відповідальність.

Методичний, технічний та організаційний аспекти облікової політики. Наказ про облікову політику: основний зміст та призначення.

Тема 1.4. Державний екологічний менеджмент та облік у сфері господарської діяльності процесів суб'єктів господарювання

Загальна характеристика процесу придбання матеріальних цінностей.

Документальне оформлення операцій з придбання основних засобів та інших необоротних матеріальних активів. Оцінка основних засобів при придбанні за плату. Характеристика рахунків з обліку придбання основних засобів. Відображення придбання основних засобів в системі рахунків бухгалтерського обліку.

Облік придбання нематеріальних активів. Оцінка нематеріальних активів при придбанні за плату. Характеристика рахунків з обліку придбання нематеріальних активів. Відображення придбання нематеріальних активів в системі рахунків бухгалтерського обліку.

Облік процесу придбання запасів. Документальне оформлення операцій з придбання виробничих запасів. Оцінка запасів при придбанні за плату. Характеристика рахунків з обліку придбання виробничих запасів. Відображення придбання виробничих запасів в системі рахунків бухгалтерського обліку. Облік придбання і використання малоцінних та швидкозношуваних предметів.

Облік процесу реалізації. Характеристика рахунків з обліку реалізації. Собівартість реалізації. Відображення в обліку процесу реалізації та фінансових результатів від реалізації. Облік адміністративних витрат, витрат на збут та інших витрат операційної діяльності. Визначення фінансового результату від операційної діяльності.

Тема 1.5. Внутрішній (управлінський) екологічний облік

Сукупні екологічні витрати господарюючого суб'єкта. Визначення понять стосовно екологічній сфері: збиток, шкоду, збитки, витрати, витрати. Витрати і витрати як основні облікові категорії інформаційної системи управлінського екологічного обліку. Класифікація екологічних витрат. Методи оцінки негативних наслідків впливу діяльності організацій на стан навколишнього середовища. Методологія бухгалтерського обліку будівництва об'єктів природоохоронного призначення, витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки природоохоронних заходів, придбання об'єктів природокористування.

Методика обліку поточних витрат підприємства на екологічну безпеку продукції, що випускається, охорону навколишнього середовища, екологічну безпеку виробництва. Організація обліку відходів та їх класифікація. Поворотні і безповоротні відходи. Токсичні відходи. Проблеми екологічного обліку відходів.

Змістовний модуль 2

Тема 2.1. Значення та основні завдання екологічного аудиту

Об'єктивна необхідність виникнення екологічного аудиту на сучасному етапі розвитку суспільства. Історія виникнення екологічного аудиту. Поняття екологічний аудит. Мета та основні завдання екологічного аудиту.

Загальні методологічні основи і принципи здійснення ЕА. Призначення ЕА. Місце ЕА в системі державного екологічного управління. Рівні запровадження ЕА. Основні цілі та відмінні функціональні ознаки ЕА як форми контролю в структурі екоуправління. ЕА і екобезпека підприємств. Статус ЕА за умов здійснення природоохоронної та підприємницької діяльності. Законодавчо-нормативні засади. Еколого-аудиторська діяльність. Підготовка аудиторів. Сертифікація та право проведення ЕА. Реєстр виконавців ЕА. Фінансування ЕА. Методичне забезпечення еколого-аудиторської діяльності та проведення аудиту.

Тема 2.2. Основи екологічного аудиту

Основні принципи проведення екологічного аудиту. Сфера проведення екологічного аудиту. Структурні складові. Об'єкти і суб'єкти, вимоги до них.

Критерії екологічного аудиту. Форми екологічного аудиту: добровільна, обов'язкова. Види екологічного аудиту: внутрішній, зовнішній. Замовник та виконавець екологічного аудиту, вимоги, права та гарантії.

Призначення екологічного аудиту залежно від виду та завдань аудиторської перевірки. Основне призначення екологічного аудиту підприємства. Законодавчі вимоги до підприємств як об'єктів екоаудиту. Пріоритетні типи екологічного аудиту, що застосовують у світовій практиці. Основні сфери запровадження екоаудиту в Україні. Комплексний екологічний аудит діяльності підприємства (організації), його призначення та сфера реалізації. Аудит відповідності діяльності об'єкта чинному екологічному законодавству та нормативним документам. Форми звітності підприємств (організацій), що підлягають аудиторській перевірці. Аудит документів щодо виконання законодавчих вимог про охорону атмосферного повітря, про охорону водних об'єктів та умов водокористування, про раціональне землекористування, користування надрами та охорону земель.

Тема 2.3. Розвиток законодавчої та нормативної бази екологічного аудиту

Правові підстави для проведення екологічного аудиту. Обсяг екологічного аудиту, вимоги до визначення його обсягу. Порядок проведення екоаудиту. Етапи екоаудиту, їх призначення та сутність.

Особливості перехідного періоду. Галузеві особливості запровадження екоаудиту. Можливий ризик виникнення відповідальності при проведенні різних типів екологічного аудиту. Світові аналоги нормативних баз екологічного аудиту. Структура управлінської нормативної бази. Міжнародне співробітництво в галузі екологічного аудиту. Застосування міжнародних стандартів серії ISO 14000 для розвитку сфери екологічного аудиту. Перспективи застосування принципу екобалансу при проведенні екологічного аудиту. Роль екологічного аудиту при розробці та впровадженні місцевих екологічних програм дій (МЕП). Проведення експрес-оцінювання екологічної ситуації окремої території (міста, району та ін.). Застосування оцінки ризиків під час проведення екологічного аудиту. Роль анкетування та громадських консультацій в сфері екологічного аудиту та перспектив його розвитку.

Тема 2.4. Впровадження і забезпечення функціонування системи управління навколишнього середовища на базі стандартів ISO 14000

Початкова оцінка стану робіт на об'єктах впровадження ISO 14000. Розробка документації із системи управління навколишнього середовища на об'єктах впровадження. Забезпечення функціонування і внутрішньої перевірки

системи управління навколишнього середовища на об'єктах. Впровадження системи управління навколишнього середовища на промислових об'єктах. Аналіз зі сторони керівництва і забезпечення безперервного покращення управління навколишнім середовищем на об'єктах. Підготовка до сертифікації і стандартизації систем управління навколишнім середовищем на відповідність ДСТУ ISO 14001. Сумісна сертифікація систем управління навколишнім середовищем і систем управління якістю (стандарти ДСТУ ISO 14001 і ДСТУ ISO 9002).

Тема 2.5. Сфери застосування екологічного аудиту

Приватизаційний екологічний аудит, основні напрями, значення та законодавча база за умов перехідної економіки. Інвестиційний екологічний аудит, його функції та основні задачі. Роль інвестиційного екоаудиту в умовах розвитку ринкової економіки. Енергетичний аудит як вид технічного галузевого екоаудиту. Головна мета, порядок проведення енергетичного екоаудиту. Комплексний експрес-аудит підприємств, що модернізуються. Екологічний аудит окремих видів діяльності промислового підприємства (господарського об'єкта, організації). Аудит викидів в атмосферу, аудит скидів у водні об'єкти, аудит відходів виробництва. Аудит мінімізації відходів виробництва. Основне призначення, порядок здійснення аудиту. Екологічний аудит на ринку екологічної продукції. Застосування принципу "оцінки повного життєвого циклу продукції". Аудит відповідності діяльності підприємства (організації) вимогам забезпечення техногенної та екологічної безпеки. Аудит висновків експертизи. Аудит ліцензій. Аудит сертифікатів на випуск продукції. Аудит декларації про екологічну безпеку.

Тема 2.6. Аудит систем менеджменту якості та систем управління навколишнім середовищем

Поняття системи екологічного менеджменту і аудиту (БМАБ). Сфера застосування аудиту системи менеджменту якості продукції та системи управління навколишнім середовищем. Нормативна основа здійснення аудитів, їх значення для підприємств. Загальні вимоги до діяльності в сфері аудиту відповідно до міжнародних стандартів. Критерії аудиту. Сторони аудиту, їх обов'язки та взаємозв'язок. Принципи проведення аудиту систем менеджменту. Вимоги до розроблення програми аудиту. Сфери відповідальності при проведенні аудитів. Поняття "кадри", "керівні кадри", "кадрова політика". Сучасна державна природоохоронна кадрова політика. Принципи здійснення природоохоронної кадрової політики. Система управління кадрами природоохоронних державних служб. Структура, функції організація роботи

природоохоронних кадрових підрозділів. Вимоги до кваліфікації, компетентності та особистих якостей аудиторів систем менеджменту якості та екологічних аудиторів. Роль провідного аудитора, його основні функції. Порядок формування аудиторської групи. Вимоги до рядових аудиторів. Розподіл обов'язків між членами аудиторської групи.

Тема 2.7. Документація системи екологічного аудитування

Типова документація регіональної (базової) екологічної аудиторської організації. Методичні рекомендації з типовим положенням про екологічний аудитування (для територіальних центрів). Типова документація спеціалізованого підрозділу (органу) екологічного аудитування на підприємстві. Порядок проведення акредитації та атестації екоаудиторів, організацій з екологічного аудитування і центрів навчання (тренінгу). Методичні рекомендації з розробки типової документації про аудиторів (експертів). Розробка переліку питань екоаудита на підприємстві і заповнення аудиторського протоколу. Методичні рекомендації щодо заповнення стандартного аудиторського висновку за підсумками аудиторської перевірки. Робоче керівництво для аудитора з питань охорони навколишнього середовища, здоров'я та безпеки.

Тема 2.8. Проведення екологічного аудиту видів діяльності, пов'язаних з використанням природних ресурсів

Проведення екологічного аудиту видів діяльності, пов'язаних з використанням земельних ресурсів. Екологічний аудит видів діяльності, пов'язаних з використанням водних ресурсів (об'єктів). Екологічний аудит видів діяльності, пов'язаних з використанням лісових ресурсів. Плата за забруднення навколишнього середовища та природні ресурси в екологічному аудиті. Нормування утворення та розміщення відходів. Платежі за розміщення відходів.

Методи оцінки економічного збитку від екологічних порушень. Оцінка економічного збитку через категорію ризику. Аудиторська оцінка збитку, нанесеного ресурсам тваринного світу шляхом знищення і пошкодженням їх місце існування. Аудиторська оцінка збитку, викликаного знищенням і пошкодженням зелених насаджень і природної рослинності на території міст. Основні положення з нормування викидів забруднюючих речовин в атмосферу.

Змістовний модуль 3

Тема 3.1. Основні інформаційні ресурси екообліку і екоаудиту в управлінні підприємством

Суть та призначення бухгалтерської (фінансової) звітності. Загальна

характеристика звітних форм: балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал.

Характеристика систем обробки облікової інформації на ПЕОМ. Планування аудиту у комп'ютерному середовищі: вивчення комп'ютерного середовища, визначення ступеня ризику неефективності систем обліку та аудиту і їх надійності. Характеристика та підходи до аудиту у простих та складних комп'ютерних системах.

Комп'ютерне шахрайство, визначення та ознаки. Заходи щодо його запобігання. Твердження фінансової звітності як напрями збирання аудиторських доказів. Достатність і належність аудиторських доказів. Джерела аудиторських доказів. Оцінка аудиторських доказів.

Аудиторський звіт та аудиторський висновок. Види аудиторських висновків. Загальні вимоги до аудиторського висновку.

Тема 3.2. Система екологічного аудиту в Європейському Союзі

Основи європейського екологічного законодавства. Європейські стандарти з екологічного аудиту. Мета й основні завдання європейського екологічного аудиту. Специфіка європейського екологічного аудиту. Функціональні завдання європейського екологічного аудиту. Основні принципи, які регулюють європейський екологічний аудит: незалежність, об'єктивність, доброзичливість, конфіденційність інформації, компетентність екологічного аудитора.

Тема 3.3. Стандарт аудиторського звіту Європейського банку реконструкції та розвитку

Екологічний аудит як складова системи управління промисловим виробництвом у країнах ЄС. Постанова ради ЄС щодо мети й принципів екологічної політики в ЄС (№ 1836/93). Роль і місце екоаудиту на початкових стадіях організації виробничої діяльності підприємств, організацій, установ, компаній.

Структура аудиторського звіту Європейського банку реконструкції та розвитку: відомості про підприємство; аналіз систем управління природним середовищем (екологічний менеджмент) компанії; довідка про відповідність політики компанії вимогам нормативно-правової бази охорони природного середовища.

Рекомендації щодо подальшого доопрацювання екологічної проблеми компанії.

3. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Практичне заняття 1.

Теоретичні основи бухгалтерського обліку. Історія процесу створення і розвитку системи міжнародних стандартів екологічного обліку

Мета: засвоєння теоретичних основ екологічного обліку.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Господарські засоби (активи) підприємства як об'єкти бухгалтерського обліку, їх сутність та класифікація.
2. Види та загальна характеристика необоротних та оборотних активів.
3. Джерела господарських засобів підприємства (зобов'язання) як об'єкт бухгалтерського обліку, їх сутність, характеристика і класифікація.
4. Сутність та загальна характеристика поточних, довгострокових зобов'язань, забезпечень наступних витрат і платежів та доходів майбутніх періодів.

Завдання для самостійної роботи

1. Створення та розробка екологічних стандартів EMAS, стандартна серія КО 9000, ІБО 14000, КО 14001.
2. Принципи бухгалтерського екологічного обліку, їх характеристика.

Навчальні завдання.

Задача 1.

Будівельна фірма-підрядник виконує договір підряду на установку в будинку вітроочисної установки. Загальна вартість договору становить 207720 грн (зокрема ПДВ - 34620 грн). Виконання робіт завершено в другому періоді. До початку виконання робіт за договором підрядником отриманий аванс на суму 48600 грн (зокрема ПДВ – 8100 грн). Наприкінці першого періоду для оплати замовнику виставлений рахунок на суму 72000 грн (зокрема ПДВ - 12000 грн). Рахунок на суму, що залишилася, (87120 грн, зокрема ПДВ - 14520 грн), виставлений після здачі всього обсягу робіт. Необхідно визначити доход будівельної організації за перший і другий періоди за цим договором.

Задача 2.

Розрахунковий дохід від виконання етапу будівельного контракту на будівництво очисної споруди становить 1287 грн, а проміжний рахунок після завершення цього етапу незавершеного контракту виставлений на суму 1560 грн з ПДВ. Відобразіть цю ситуацію в бухгалтерському обліку.

Задача 3.

Визначити суму очікуваного загального доходу компанії, суму очікуваного доходу за видами робіт, суму доходу у звітному періоді, якщо за договором передбачається вилучити 290 куб. м ґрунту під час риття котловану (вартість 1 куб. м - 750 грн) і 780 куб. м ґрунту під час риття траншеї (вартість 1 куб. м - 480грн). Фактично 145 куб. м котловану і 510 куб. м траншеї.

Задача 4.

Замовнику виставлений рахунок у сумі 120000 грн (зокрема ПДВ - 20000 грн.), а розрахунковий розмір доходу складає лише 90 000 грн (зокрема ПДВ - 15000 грн). В обліку підрядника необхідно зробити записи.

Рекомендовані джерела: [1, 2, 4, 5, 8, 12, 18, 23, 26]

Практичне заняття 2.**Методи та інструменти екологічного бухгалтерського обліку і аудиту**

Мета: засвоєння сутності методів та інструментів екологічного бухгалтерського обліку і аудиту.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Сутність документації як елементу методу бухгалтерського обліку. Значення документації.
2. Вимоги щодо складання первинних документів.
3. Класифікація документів за призначенням, за порядком та за місцем складання, за іншими ознаками.

Завдання для самостійної роботи

1. Суть інвентаризації як елементу методу бухгалтерського обліку. Цілі та завдання інвентаризації.

2. Види інвентаризації.
3. Загальний порядок проведення та документальне оформлення інвентаризації товарно-матеріальних цінностей.
4. Оцінка як система вартісного виміру.
5. Сутність калькуляції в бухгалтерському обліку.

Навчальні завдання.

Завдання 1.

Підприємство - платник ПДВ придбало у виробника повітряноочисну установку вартістю 36 000 грн., у тому числі ПДВ - 6000 грн.

Сторонній автоперевізник надав послуги з транспортування придбаного верстата на підприємство вартістю 1200 грн., у тому числі ПДВ - 200 грн.

Від монтажної організації отриманий рахунок за роботи з установки, монтажу і налагодження верстата на суму 7200 грн., у тому числі ПДВ - 1200 грн.

Вартість верстата, послуг і робіт оплачено постачальникам з поточного рахунку підприємства.

Окрім того, підприємство понесло власні витрати з установки і монтажу: заробітна плата робітників - 1500 грн., вартість використаних при установці матеріалів - 4000 грн.

Верстат планується використовувати в господарській діяльності підприємства для здійснення оподатковуваних ПДВ операцій.

Повітряноочисна установка введена в експлуатацію.

Обчислити первісну вартість *повітряноочисної установки*. Відобразити наведені господарські операції на рахунках бухгалтерського обліку, вказати підтверджуючі первинні документи.

Завдання 2.

Підприємство у червні 2017 року продало гідравлічний прес за ціною 180 000 грн., у тому числі ПДВ - 30 000 грн.

За даними бухгалтерського обліку станом на 01.06.17 р. первісна вартість цього об'єкта становить 240 000 грн., сума зносу - 100 000 грн.

Визначити фінансовий результат від реалізації основного засобу. Відобразити наведені господарські операції на рахунках бухгалтерського обліку, вказати підтверджуючі первинні документи.

Завдання 3.

Внаслідок морального та фізичного зносу підприємство ліквідує комп'ютер первісною вартістю 5000 грн., знос - 4300 грн. Створена на підприємстві експертна комісія сформувала висновок щодо неможливості використання в майбутньому комп'ютера за первісним призначенням.

Зарплата працівнику за розбирання комп'ютера становить 200 грн.

Від ліквідації отримані запчастини, які можуть бути використані на підприємстві, оцінені за цінами можливого використання на 300 грн.

Визначити фінансовий результат від списання основного засобу. Відобразити наведені господарські операції на рахунках бухгалтерського обліку, вказати підтверджуючі первинні документи.

Рекомендовані джерела: [1, 3, 7, 9, 11, 18, 19, 27, 36, 41]

Практичне заняття 3.

Організація бухгалтерського екообліку і аудиту в діяльності суб'єктів господарювання

Мета: засвоєння основ організації бухгалтерського екообліку і аудиту в діяльності суб'єктів господарювання.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Екологічний облік, причини виникнення, історія його розвитку в Україні і за кордоном.
2. Поняття «екологічний облік» і основні напрямки його трактування.
3. Правовий простір функціонування системи обліку природоохоронних заходів.
4. Основні компоненти (елементи) системи екологічного обліку.

Завдання для самостійної роботи

1. Організація і побудова бухгалтерської служби з урахуванням відокремленого відображення в обліку і в звітності природоохоронних заходів.
2. Переваги впровадження екологічного обліку на підприємствах

Навчальні завдання.

Завдання 1.

Залишок дезенфікуючих матеріалів на складі станом на 1 березня 2017 року складав 20 тис. одиниць за ціною 10,00 грн. Залишок транспортно-заготівельних витрат на початок місяця становив 25 000 грн. Протягом місяця

на підприємство надійшло 460 тис. одиниць запасів даного виду: перша партія - 120 тис. од. за ціною 15,00 грн.; друга партія - 140 од. за ціною 12,00 грн.; третя партія - 200 тис. од. за ціною 20,00 грн. Витрати на транспортування запасів протягом місяця склали 360 000 грн. Вибуло за місяць 370 тис. од. Визначити собівартість вибулих дезенфікуючих матеріалів і залишку:

- 1) за методом ФІФО;
- 2) за середньозваженою собівартістю.

Завдання 2.

ТОВ «Темп», яке є платником ПДВ, реалізувало продукцію:

- ПАТ «Оріон» на суму 1200 грн., за яку отримало кошти після її відвантаження. Собівартість реалізованої продукції - 1000 грн.;
- ТОВ «Маяк» на суму 6000 грн., за яку попередньо отримало передоплату в розмірі 3600 грн. Собівартість реалізованої продукції - 1500 грн.

Відобразити наведені господарські операції на рахунках бухгалтерського обліку, вказати підтверджуючі первинні операції.

Задача 3.

На ТОВ «Хімонтаж» згідно з Положенням про службові відрядження на 2017 р. наладчикам устаткування встановлена сума виплати добових під час відрядження по території України з розрахунку 320 грн. на день.

Згідно з наказом директора підприємства направлено у відрядження на 10 днів - з 3 по 12 лютого 2017 р. з метою виконання робіт з налагодження устаткування замовника Циквас З.І. Із каси 02.02.2017 р. працівнику виданий аванс на відрядження в розмірі 7500 грн.

Після повернення з відрядження наладчик Мусієнко І.П. подав до бухгалтерії

Звіт про використання коштів виданих на відрядження або під звіт разом із підтверджуючими документами:

- залізничні квитки - на 372 грн. (в т.ч. ПДВ);
- рахунок готелю з 3.02 по 12.02 на суму 4650 грн (в т.ч. вартість сніданків - 250 грн.) та копії свідоцтва про державну реєстрацію приватного підприємця
- власника готелю та Свідоцтво про сплату єдиного податку;
- чек за послуги готелю з прання й прасування одягу - 160 грн.

звіт працівника затверджений Мусієнко І.П. повернені зайво витрачені кошти.

Визначити суму витрат за відрядженням, відобразити наведені господарські операції на рахунках бухгалтерського обліку.

Рекомендовані джерела: [4, 8, 9, 17, 18, 28, 29, 43]

Практичне заняття 4.

Державний екологічний менеджмент та облік у сфері господарської діяльності процесів суб'єктів господарювання

Мета: засвоєння основ організації державного екологічного менеджменту та обліку у сфері господарської діяльності процесів суб'єктів господарювання..

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Структура витрат на природоохоронні цілі.
2. Характер і особливості природоохоронних витрат. Витрати на оплату праці персоналу, зайнятого природоохоронною діяльністю.
3. Удосконалення складу витрат на природоохоронну діяльність.

Завдання для самостійної роботи

1. Облік стану і руху природних активів.
2. Поняття «природні активи» і «природні ресурси».
3. Види природоохоронних заходів.
4. Класифікація природних ресурсів з точки зору міжнародних стандартів національного рахівництва: природні (нефінансові) і фінансові.

Навчальні завдання.

Завдання 1.

Розрахувати щомісячну суму відрахувань для створення резерву відпускних за серпень 2017р., якщо відомо:

На підприємстві працює 36 працівників. Плановий фонд оплати праці (далі ФОП) на 2017р. становить 191600,00 грн., річна сума відпускних - 84400,00 грн.. Фонд заробітної плати за серпень 2017р. 98400,00 грн., з них на адміністративний персонал припадає 42800,00 грн., на виробничий - 55600,00 грн.

Завдання 2.

На основі наведених даних необхідно:

1. Обчислити місячну заробітну плату при застосуванні відрядно-прогресивної форми оплати праці.

2. Визначити суму утримань із заробітної плати, суму до видачі.

3. Скласти бухгалтерські проводки пов'язані із здійсненими розрахунками.

Вихідні дані: робітник виготовив за місяць 200 одиниць продукції, в тому числі 40 одиниць - понад встановлене завдання. Розцінка за одиницю продукції виготовлену в межах виробничого завдання - 18,00 грн., за додатковий виробіток передбачено підвищення розцінки на 10 %.

Рекомендовані джерела: [5, 6, 8, 9, 11, 15, 18, 27, 29, 38]

Практичне заняття 5.

Внутрішній (управлінський) екологічний облік

Мета: засвоєння основ організації внутрішнього (управлінського) екологічного обліку.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Методика розрахунку витрат на природоохоронні заходи.
2. Галузевої і внутрішній регламент.
3. Побудова аналітичного обліку й розподілу витрат за питомою вагою.

Завдання для самостійної роботи

1. Складання матеріального і енергетичного балансу.
2. Ревізії природоохоронної діяльності.

Навчальні завдання.

Завдання 1.

На підприємстві відділом технічного контролю був виявлений внутрішній брак, а саме:

- 1) технічно неминучий (нормативний):
  - виправний - витрати на виправлення 8065 грн;
  - остаточний - собівартість бракованої продукції - 539 грн., браковані вироби оприбутковані як відходи (за справедливою вартістю) - 190 грн.;
- 2) непередбачений (наднормативний):

- виправний - витрати на виправлення становлять 5250 грн., постачальникові неякісної сировини виставлено претензії;

- остаточний - собівартість бракованої продукції - 648 грн. (в т.ч. вартість матеріалів, які включені до собівартості бракованої продукції - 360 грн.), браковані вироби оприбутковані як відходи (за справедливою вартістю) - 201 грн.. Осіб, винних в остаточному браку, не було встановлено.

Скласти бухгалтерські проводки та вказати первинні документи на підставі яких здійснюються бухгалтерські записи.

Завдання 2.

Визначити вартість відходів виробництва і розподілити їх між видами продукції пропорційно до нормативної величини.

Скласти бухгалтерські проводки.

Вихідні дані:

На виробництво двох видів продукції витрачено 1500 кг. Матеріалів. Середньозважена вартість матеріалів - 148,00 грн. При виробництві продукції одержано 120 кг. відходів, які оцінюються по ціні в розмірі 40% від вартості матеріалів.

Норма відходів при виробництві продукції від кількості витрачених матеріалів:

- виріб А - 5%, - виріб Б - 8%.

Кількість виготовленої продукції

- виріб А - 30 шт., - виріб Б - 25 шт.

Норма витрачання матеріалів на виробництво одиниці продукції:

- виріб А - 26 кг., - виріб Б - 24 кг.

Рекомендовані джерела: [4, 7, 8, 16, 19, 20, 36, 38]

Практичне заняття 6.

Значення та основні завдання екологічного аудиту.

Мета: засвоєння сутності та основних проведення екологічного аудиту.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Екологічний аудит як різновид аудиторської діяльності.

2. Екологічний аудит у системі підготовки спеціаліста з екологічного менеджменту.

Завдання для самостійної роботи

1. Основні положення й визначення, що використовуються в екологічному аудиті; дані, висновки та критерії екологічного аудиту.

2. Завдання екологічного аудиту в сфері управління якістю природного середовища, використання природних ресурсів, безпеки життєдіяльності людини.

3. Вигоди від екологічного аудиту в країні.

Практичні завдання.

Навчальні завдання.

Завдання 1.

1. Розглянути спеціальні сфери застосування екологічного аудиту на підприємстві.

2. Заповнити таблицю

Види екоаудиту	Передумови	Результат
Приватизаційний		

Рекомендовані джерела: [6, 10, 24, 25, 38, 42, 48, 43, 46]

Практичне заняття 7. **Основи екологічного аудиту**

Мета: засвоєння основ проведення екологічного аудиту.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Основні принципи екологічного аудиту. Забезпечення додержання законодавства щодо охорони природи як мета екологічного аудиту.

2. Завдання екологічного аудиту: збирання достовірної інформації про екологічні аспекти діяльності об'єкта аудиту, відповідність об'єкта вимогам екологічного законодавства, оцінка впливу об'єкта на природне середовище та

його компоненти.

Завдання для самостійної роботи

1. Роль замовника екологічного аудиту.
2. Система доказів екологічного аудиту.
3. Висновки екологічного аудиту та їх правовий статус.

Навчальні завдання.

Завдання 1.

Дати визначення поняття «екологічний ринок», «екологічна продукція», «екологічна ціна».

Обґрунтуйте вигоду проведення екоаудиту для товаровиробника.

Заповнити таблицю.

Наведіть значення екоаудиту у формуванні ціни	Фактори, що впливають на ціну	Заходи щодо екологічного оздоровлення

Рекомендовані джерела: [5, 6, 8, 15, 18, 32, 38, 43, 46]

Практичне заняття 8.

Розвиток законодавчої та нормативної бази екологічного аудиту

Мета: засвоєння законодавчої та нормативної бази проведення екологічного аудиту.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Законодавчо-регулююча база екологічного аудиту.
2. Акти законодавства України, які регулюють відносини у сфері екологічного аудиту.
3. Правові важелі регулювання відносин в екології за допомогою заохочувальних і примусових заходів з використання природних ресурсів.

Завдання для самостійної роботи

1. Права й обов'язки аудиторів.
2. Правопорушення у сфері екологічного аудиту.

Навчальні завдання.***Завдання 1.***

1. Використовуючи зразки документів, що наведені у додатках Методичних рекомендації щодо підготовки, здійснення та оформлення звіту про екологічний аудит оформити договір, технічне завдання та календарний план (здати окремо як індивідуальне завдання).

2. Перелічіть, які послуги здійснює екоаудитор.

3. Після прибуття на об'єкт екологічний аудитор проводить натурне обстеження об'єкту (території розташування об'єкту, виробничих приміщень та інших будівель) з метою збирання і об'єктивного оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи управління навколишнім природним середовищем та інформації з цих питань критеріям екологічного аудиту. З цією метою екологічний аудитор повинен:

1. Ідентифікувати видимі (зовнішні) прояви забруднення навколишнього природного середовища (грунтів, поверхневих вод, рослинного покриву) та ймовірні джерела забруднення;

2. *Необхідно продовжити перелік.*

Рекомендовані джерела: [1, 7, 14, 15, 28, 32, 38, 43, 46]

Практичне заняття 9.**Впровадження і забезпечення функціонування системи управління навколишнього середовища на базі стандартів ISO 14000**

Мета: засвоєння процесу впровадження і забезпечення функціонування системи управління навколишнього середовища на базі стандартів ISO 14000.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Правові підстави для проведення екологічного аудиту.
2. Оформлення результатів екологічного аудиту.
3. Сертифікація на право проведення екологічного аудиту.
4. Реєстр виконавців екологічного аудиту.

Завдання для самостійної роботи

1. Фінансування проведення екологічного аудиту.
2. Відповідальність за порушення законодавства про екологічний аудит.

Навчальні завдання.***Завдання 1.***

1. Проаналізуйте звіт екологічного аудиту ЮУ АЕС.
2. Спів ставте його зміст зі зразком змісту звіту, що наведений у Методичних рекомендації щодо підготовки, здійснення та оформлення звіту про екологічний аудит. Обґрунтуйте чи достатньо висвітлені основні пункти звіту.
3. Наведіть наведені у звіті екологічного аудиту ЮУ АЕС рекомендації та обґрунтуйте їх доцільність.

Рекомендовані джерела: [11, 12, 14, 25, 28, 32, 38, 43, 46]

Практичне заняття 10. **Сфери застосування екологічного аудиту**

Мета: засвоєння сфер застосування екологічного аудиту.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Принципи та форми екологічного аудиту.
2. Добровільний екологічний аудит і його учасники.
3. Обов'язковий екологічний аудит і процедура його здійснення.

Завдання для самостійної роботи.

1. Об'єкти підвищеної екологічної небезпеки й умови, за яких

здійснюється їх аудит.

2. Внутрішній і зовнішній екологічний аудит.
3. Послідовність екологічного аудиту.

Навчальні завдання.

Завдання 1.

1. Розкрийте основний зміст стадій аудиту мінімізації відходів.

Назва стадії	Зміст

2. Проаналізуйте поводження з відходами на ЮУ АЕС користуючись звітом екологічного аудиту. Зроби висновки про недоліки та переваги.

3. Наведіть відходи, що утворюються на підприємстві Кроноспам, дайте рекомендації, щодо їхнього подальшого використання. Для виконання завдання можна скористатися статтею: Використання енергетичного потенціалу деревини: еколого-економічний вимір.

Рекомендовані джерела: [4, 7, 11, 17, 18, 22, 28, 33, 36]

Практичне заняття 11.

Аудит систем менеджменту якості та систем управління навколишнім середовищем

Мета: засвоєння принципів та методів проведення аудиту систем менеджменту якості та систем управління навколишнім середовищем .

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Побудови системи якості відповідно до вимог стандарту ISO серії 14001.
2. Національні і міжнародні премії по якості.
3. Роль дотримання регламенту використання агрохімікатів.
4. Інспекційний контроль земельних ресурсів.

Завдання для самостійної роботи.

1. Менеджмент відходів.

2. Екоаудит і зелені технології.
3. Формування ринку екологічних послуг.
4. Маркірування небезпечних матеріалів і продукції.

Навчальні завдання.

Завдання 1.

Провести порівняльний економічний аналіз розвитку виробництва та дати практичні рекомендації.

Вихідні дані: атмосферні викиди на підприємстві складають 20 тис. т на рік, що спричиняє збитки на суму 500 грн/т за рік. Під час будівництва очисних споруд (капітальні вкладення 950 тис. грн, а поточні витрати - 230 тис. грн за рік) вдається утримати до 92 % атмосферних викидів, які будуть накопичуватись у відвалі, що займає 4 га землі. За відведення сплачується одноразова плата у розмірі 1 600 грн і поточна - 600 грн/га за рік; плата за складування відходів складає 7 грн/т подальша переробка потребує капітальних вкладень 850 тис. грн, поточних витрат - 400 тис. грн, що дозволить одержати додаткової продукції на суму 1 000 тис. грн/рік. Коефіцієнт ефективності капітальних вкладень - 0,3.

Рекомендовані джерела: [3, 9, 16, 17, 19, 25, 29, 38, 39]

Практичне заняття 12.

Документація системи екологічного аудитування

Мета: засвоєння процесу документації системи екологічного аудитування.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Процедура визначення екологічної відповідності.
2. Порядок обстеження. Інвестиційна оцінка.
3. Оцінка екологічного стану ділянки.

Завдання для самостійної роботи

1. Цілі та завдання оцінки екологічних збитків.

2. Визначення ризиків.
3. Дослідження забруднення.
4. Оздоровчі заходи.

Навчальні завдання.

Завдання 1

1. Наведіть перелік документів, на які необхідно опиратися при проведенні екологічного аудиту сільськогосподарської ділянки.
2. Обґрунтуйте доцільність використання ГІС-технологій.

Рекомендовані джерела: [6, 7, 14, 17, 19, 20, 27, 38, 40]

Практичне заняття 13.

Проведення екологічного аудиту видів діяльності, пов'язаних з використанням природних ресурсів

Мета: засвоєння процесу проведення екологічного аудиту видів діяльності, пов'язаних з використанням природних ресурсів.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Суть, мета і завдання екологічного контролю за діяльністю господарських об'єктів.
2. Використання соціально-економічної оцінки природних ресурсів у господарській практиці для цілей екологічного аудитування.
3. Використання платежів за природокористування в процедурах екологічного аудиту.

Завдання для самостійної роботи

1. Порядок відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями.
2. Особливості визначення та відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та майну громадян несприятливим впливом навколишнього середовища.

3. Зарубіжний досвід оцінки та компенсації економічних збитків, яке заподіюють народному господарству забрудненням навколишнього середовища.

4. Основні підходи з оцінки збитків та витрат на його ліквідацію, пов'язаного з техногенними аваріями і катастрофами.

Навчальні завдання.

Завдання 1.

1. На основі зроблено висновку екологічного аудиту розробити екологічну політику підприємства.

2. Розробити план і програму сертифікаційного аудиту підприємства в області екологічної політики.

Рекомендовані джерела: [2, 4, 11, 15, 19, 25, 29, 39, 46]

Практичне заняття 14.

Основні інформаційні ресурси екообліку і екоаудиту в управлінні підприємством

Мета: засвоєння процесу формування інформаційних ресурсів екообліку і екоаудиту в управлінні підприємством.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Причини виникнення і ступінь поширеності екологічних звітів в Україні і за кордоном.

2. Поняття екологічної звітності та її класифікація.

3. Моделі та форми подання звітності природоохоронних заходів.

Завдання для самостійної роботи

1. Інтегрований і спеціалізований формат подання звітності.

2. Користувачі звітності про природоохоронну діяльність і періодичність її формування.

3. Формування оптимальної облікової політики для цілей бухгалтерського обліку, для цілей достовірного подання інформації про екологічну діяльність організації.

Навчальні завдання.

Завдання 1

Визначити народногосподарський економічний ефект від проведення природоохоронних заходів на основі таких даних: до проведення заходів підприємство викидало у повітря 2 000 т цементного пилу, що спричиняло економічні збитки в розмірі 50 тис. грн. На проведення екологічних заходів було витрачено 80 тис. грн, внаслідок чого викиди зменшилися до 800 т. Ціна 1 т цементу становить 1 000 грн. Поточні витрати на природоохоронні потреби - 50 тис. грн.

Рекомендовані джерела: [5, 9, 13, 15, 19, 26, 28, 39, 42]

Практичне заняття 15.

Система екологічного аудиту в Європейському Союзі

Мета: засвоєння системи екологічного аудиту в Європейському Союзі.

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдань.

Питання для обговорення

1. Оцінка європейських стандартів з екологічного аудиту.
2. Договір на проведення екологічного аудиту, структура договору, додатки до договору.

Завдання для самостійної роботи

1. Основні принципи регулювання екологічного аудиту в країнах ЄС.
2. Методика й техніки екологічного аудиту.
3. Вимоги до екологічних аудиторів.

Навчальні завдання.

Завдання 1.

1. Визначити показники оцінювання екологічної ефективності.

2. Розрахуйте договірну ціну аудиторських послуг за таких умов: аудиторську перевірку проводять 3 аудитори; тривалість перевірки, згідно з планом, 15 робочих днів; годинна ставка аудитора 40 грн; накладні витрати складають 25 %; аудиторська фірма планує свою прибутковість на рівні 30 %. Розрахуйте договірну ціну за умови, що аудиторська фірма є платником єдиного податку за ставкою 6 % або 10 %. Проаналізуйте, за яких умов аудитор має змогу надати знижку з договірної ціни.

Рекомендовані джерела: [4, 7, 11, 14, 18, 25, 28, 33, 36]

Практичне заняття 16.

Стандарт аудиторського звіту Європейського банку реконструкції та розвитку

Мета: засвоєння основ стандарту аудиторського звіту Європейського банку реконструкції та розвитку .

Засоби навчання: персональний комп'ютер чи ноутбук, офісне програмне забезпечення, можливість підключення до Інтернету, лекційні матеріали, короткі теоретичні відомості і методичні вказівки до виконання практичних завдання.

Питання для обговорення

1. Протокол екологічного аудиту (згідно зі структурою Протоколу аудиту оцінювання стану навколишнього середовища Європейського банку реконструкції та розвитку).
2. Проведення підсумків проведеної роботи з екоаудиту.

Завдання для самостійної роботи

1. Спеціальні аудиторські методології: аудит мінімізації відходів виробництва.
2. Аналіз зразків звітів екологічного аудиту.
3. Протокол аудиту.
4. Робочі документи і робоча документація екоаудиту.

Навчальні завдання.

Завдання 1

Визначити доцільність проведення заходів із захисту одного із районів м. Дніпра від підтоплення за умов (дані взяті умовні): площа підтопленої території

3 тис. га (міська забудова); ділянки за рівнем стояння ґрунтових вод: 0-1 м - 2,0 тис. га, 2-3 м - 1 тис. га; капітальні витрати К на захист підтопленої території - 150 млн грн, експлуатаційні витрати - 13 млн грн.

Завдання 2

Розрахуйте умовний економічний ефект від реалізації технічного рішення з очищення стічних вод від фенолу за умов:

продуктивність цеху за коксом $O = 4$ млн т/рік;

кількість стічних вод, що утворюються у процесі виробництві коксу, складає $V_{\text{св. тип}} = 30 \text{ м}^3$ на 1 т коксу;

середня концентрація фенолу у стічній воді $S_{\text{факт}} = 160$ мг/л;

допустима концентрація фенолу у стічних водах, що скидаються у біологічні очисні споруди, $S_{\text{доп}} = 20$ мг/л.

Для доведення концентрації фенолу до допустимої норми стічну воду перед скиданням у біологічні споруди розчиняють річковою водою. Вартість технічного рішення $K_{\text{дод}} - 500$ тис. грн. Унаслідок удосконалення технологічного процесу концентрація фенолу у стічних водах зменшилася до 40 мг/л, що дозволяє зменшити витрату річкової води на розчин стічної води.

Рекомендовані джерела: [2, 7, 10, 13, 15, 21, 24, 37, 42]

3. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

Тема 1. Теоретичні основи бухгалтерського обліку.

Історія процесу створення і розвитку системи міжнародних стандартів екологічного обліку.

1. Витрати на поліпшення основних засобів, у результаті здійснення яких економічні вигоди, первинно очікуванні від використання об'єкта, зростають відображають:

- а) на рахунку 23;
- б) на рахунку 91;
- в) на рахунках 92, 93, 94;
- г) на рахунку 15;
- д) правильні відповіді а, б, в.

2. Бухгалтерський запис Д-т 976 К-т 685 відображає зміст господарської операції:

- а) відображена залишкова вартість необоротних активів;
- б) відображена сума податкового кредиту з ПДВ, нарахованого на залишкову вартість ліквідованих основних засобів;
- в) надані послуги сторонньою організацією, пов'язані з ліквідацією об'єкта основних засобів;
- г) нарахована заробітна плата робітникам, що проводили ліквідацією об'єкта основних засобів.

3. Бухгалтерський запис Д-т 377 К-т 712 відображає зміст господарської операції:

- а) отримано дохід від реалізації необоротних активів;
- б) підзвітна особа реалізувала необоротні активи;
- в) отримано дохід від ліквідації необоротних активів;
- г) погашена дебіторська заборгованість за реалізовані необоротні активи.

4. Фінансовий результат від ліквідації основних засобів визначають за формулою:

- а) вартість матеріальних цінностей, отриманих від ліквідації основних засобів - сума витрат, пов'язаних із ліквідацією;
- б) дохід від ліквідації основних засобів - залишкова вартість основних засобів;
- в) дохід від вибуття основних засобів - залишкова вартість основних засобів - сума непрямих податків - сума витрат, пов'язаних із вибуттям основних засобів;
- г) залишкова вартість основних засобів - сума витрат, пов'язаних із

вибуттям основних засобів - сума непрямих податків.

5. Індекс переоцінки необоротних активів визначають як відношення:

- а) справедлива вартості до залишкової вартості об'єкта, що переоцінюється;
- б) справедлива вартість до первісної вартості об'єкта, що переоцінюється;
- в) залишкової вартості об'єкта, що переоцінюється до його первісної вартості;
- г) первісної вартості об'єкта, що переоцінюється до його ліквідаційної вартості.

Тема 2. Методи та інструменти екологічного бухгалтерського обліку і аудиту.

1. Яким бухгалтерським записом відображається ПДВ при отриманні товарів від постачальників без попередньої оплати?

- а) Д-т 641 К-т 361;
- б) Д-т 361 К-т 641;
- в) Д-т 631 К-т 641;
- г) Д-т 641 К-т 631.

2. Який бухгалтерський запис складають на нестачу матеріальних цінностей в межах норм природних втрат при їх прийманні від постачальників?

- а) Д-т 947 К-т 63;
- б) Д-т 374 К-т 371;
- в) Д-т 63 К-т 20;
- г) Д-т 374 К-т 631.

3. Виявлену нестачу палива на складі в межах норм природних втрат відображають бухгалтерським записом:

- а) Д-т 203 К-т 947;
- б) Д-т 92 К-т 375;
- в) Д-т 91 К-т 203;
- г) Д-т 94 К-т 203.

4. Якими проводками відображається ПДВ, що належить до повернення з бюджету (податковий кредит) при попередній оплаті постачальникам за сировину і матеріали:

- а) Д-т 644 Кт 631;
- б) Д-т 641 Кт 644;
- в) Д-т 641 Кт 311;
- г) Д-т 441 Кт 311.

5. Транспортно-заготівельні витрати, що підлягають списанню за

звітний період на витрачені запаси, визначають як:

- а) добуток середнього відсотка ТЗВ і вартості запасів на початок звітного періоду й тих, що надійшли за звітний період;
- б) добуток середнього відсотка ТЗВ і вартості запасів, що вибули;
- в) добуток середнього відсотка ТЗВ на кількість запасів, що вибули;
- г) відсоток до залишку запасів на кінець місяця.

6. При отриманні виробничих запасів від постачальників за умови відсутності розбіжностей із документами постачальника на складі виписують:

- а) акт приймання-передачі запасів;
- б) лімітно-забірну карту;
- в) прибутковий ордер;
- г) акт-вимогу.

Тема 3. Організація бухгалтерського екообліку і аудиту в діяльності суб'єктів господарювання.

1. Який зміст бухгалтерського запису Дт 231 Кт 651?

- а) нарахована допомога по тимчасовій непрацездатності працівникам основного виробництва;
- б) проведено нарахування єдиного соціального внеску на суму зарплати працівників основного виробництва;
- в) виплачено допомогу по тимчасовій непрацездатності працівникам основного виробництва;
- г) перерахована органам соціального страхування заборгованість по платежах.

2. Податок з доходів фізичних осіб працівників підприємства:

- а) сплачується за рахунок прибутку підприємства;
- б) відноситься на витрати виробництва;
- в) утримується з працівників підприємства;
- г) сплачується за рахунок виручки підприємства.

3. Для визначення допомоги з тимчасової непрацездатності розраховують середню зарплату за попередні:

- а) 2 місяці;
- б) 6 місяців;
- в) 12 місяців.

4. Відпустку надають у:

- а) календарних днях;
- б) робочих днях;

в) календарних днях за винятком вихідних.

5. Порядок розрахунку заробітку відрядників визначається:

- а) кількістю відпрацьованого часу та часовою тарифною ставкою,
- б) кількістю відпрацьованих днів та середньоденною ставкою,
- в) кількістю виготовленої продукції та розцінками,
- г) заробіток встановлюється у розмірах визначених штатним розписом

Тема 4. Державний екологічний менеджмент та облік у сфері господарської діяльності процесів суб'єктів господарювання.

1. В балансі залишки незавершеного виробництва і напівфабрикатів власного виробництва відображаються за:

- а) нормативною собівартістю;
- б) плановою виробничою собівартістю;
- в) фактичною собівартістю;
- г) за цінами реалізації.

2. На вартість забракованої продукції складають бухгалтерський запис:

- а) Д-т 26 К-т 23;
- б) Д-т 26 К-т 24;
- в) Д-т 24 К-т 23;
- г) Д-т 20 К-т 24.

3. Витрати відображаються в бухгалтерському обліку:

- а) одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язань;
- б) одночасно зі збільшенням активів або збільшенням зобов'язань;
- в) одночасно зі збільшенням активів або зменшенням зобов'язань.
- г) одночасно із зменшенням власного капіталу.

4. За цільовим призначенням витрати поділяються на:

- а) поточні, витрати майбутніх періодів;
- б) прямі, накладні;
- в) виробничі, позавиробничі;
- г) постійні, змінні.

5. Залежно від впливу обсягів виробництва на зміну витрат розрізняють:

- а) змінні та постійні витрати;
- б) прямі та непрямі витрати;
- в) прості та комплексні витрати;
- г) прямі, накладні.

Тема 5. Внутрішній (управлінський) екологічний облік

1. Визначити правильну кореспонденцію рахунків по оприбуткуванню готової продукції від основного виробництва.

- а) Д-т рахунку «Виробництво» К-т рахунку «Сировина і матеріали»;
- б) Д-т рахунку «Готова продукція» К-т рахунку «Загальновиробничі витрати»;
- в) Д-т рахунку «Готова продукція» К-т рахунку «Виробництво»;
- г) Д-т рахунку «Виробництво» К-т рахунку «Готова продукція».

2. Яка кореспонденція рахунків по визначеному та списаному прибутку від реалізації продукції.

- а) Д-т рахунку «Доходи від реалізації» К-т рахунку «Готова продукція»;
- б) Д-т рахунку «Доходи від реалізації» К-т рахунку «Фінансові результати»;
- в) Д-т рахунку «Фінансові результати» К-т рахунку «Доходи від реалізації»;
- г) Д-т рахунку «Виробництво» К-т рахунку «Доходи від реалізації».

3. Які вірні проводки при отриманні безповоротної фінансової допомоги?

- а) Д-т 311; К-т 745;
- б) Д-т 311; К-т 792;
- в) Д-т 311; К-т 424;
- г) Д-т 311; К-т 401.

4. Виробнича собівартість продукції (робіт, послуг) складається з:

- а) прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, інших прямих витрат;
- б) прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, інших прямих витрат, змінних, розподілених та нерозподілених загально виробничих витрат;
- в) прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, загально виробничих витрат;
- г) прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, інших прямих витрат, змінних та постійних розподілених загально виробничих витрат.

Тема 6. Значення та основні завдання екологічного аудиту.

1. Концепція екологічного аудиту була розроблена:

- а) на початку 70-х рр. XX століття у Великобританії;
- б) в кінці 70-х рр. XX століття в США;
- в) в кінці 90-х рр. XX століття в Нідерландах;

г) на початку 80-х рр. XX століття в Швеції.

2. Спеціальна постанова Європейського союзу, яке називається «Постанова про екологічний аудит» було випущено в:

- а) 1993 р.;
- б) 1992 р.;
- в) 1991 р.;
- г) 1994 р.

3. Нормативно-методичною базою для розвитку екологічного аудиту є:

- а) вимоги до «Еко-аудіювання»;
- б) стандарти EMAS;
- в) стандарт BS 7750; {{1}}
- г) стандарти ISO14000.

4. Екологічний аудит являє собою:

а) комплексний, задокументований процес об'єктивного виявлення та оцінки відомостей для визначення відповідності міжнародним стандартам, вимогам і нормативам;

б) публічно декларовані принципи і зобов'язання, пов'язані з екологічними аспектами діяльності підприємства і забезпечують основу для встановлення його екологічних цілей і завдань;

в) комплексний, задокументований процес об'єктивного виявлення та оцінки відомостей для визначення відповідності критеріям перевірки конкретних екологічних заходів, видів діяльності, умов, управлінських систем або інформації про них та інформування споживача про отримані в ході зазначеного процесу результатах;

г) свідоме використання в практичній діяльності підприємства основ сучасної екологічної культури та екологічної етики; розділена відповідальність; внесок в сталий розвиток; екологічна доцільність; цивілізоване підприємництво.

5. Екологічний аудит проводиться:

- а) фізичними особами – екологічними аудиторами;
- б) фізичними особами – екологічними аудиторами та юридичними особами - екологічними фірмами;
- в) державними органами з екологічного аудитування;
- г) юридичними особами – екологічними фірмами.

Тема 7. Основи екологічного аудиту.

1. Згідно діючих законодавчих вимог моніторинг відходів повинен здійснюватись підприємством:

- а) на всіх стадіях життєвого циклу продукції;

- б) на стадії утворення відходів, збору, зберігання, їх вивезення (передачі);
- в) на стадії видалення, захоронення, утилізації чи повторного використання відходів;

2. При контролі за переміщенням (транспортуванням) відходів обов'язково уточнюється інформація щодо:

- а) підприємства, якому передаються відходи для подальшої утилізації;
- б) умов безпеки транспортування;
- в) типу транспортних засобів та кваліфікації водія.

3. Які методи можуть використовуватись для видалення відходів в межах території підприємства?

- а) ставки-відстійники, поля фільтрації, шламонакопичувачі;
- б) площадки спеціального збору побутових відходів, контейнери, ємності для рідких відходів;
- в) видалення відходів на території підприємств законодавчо заборонено.

4. На якій стадії аудиту відходів здійснюється аналіз матеріально-сировинного балансу (чи сировинних потоків)?

- а) при ознайомленні із технологічними джерелами утворення відходів;
- б) при виявленні видів і складу відходів;
- в) при перевірці даних інвентаризації відходів;
- г) при виборі методів утилізації відходів.

Тема 8. Розвиток законодавчої та нормативної бази екологічного аудиту

1. Для яких джерел викиди в атмосферу контролюються окремо та обчислюються за окремими методиками?

- а) для організованих джерел викидів;
- б) для неорганізованих джерел викидів;
- в) для точкових джерел викидів.

2. Яка інформація уточнюється при виявленні неконтрольованих викидів?

- а) причини виникнення, та заходи контролю за ними;
- б) рівень забруднення, який вони спричинюють;
- в) наслідки, до яких призводять такі викиди.

3. В якій зоні підприємства здійснюється контроль стану повітря згідно вимог ГОСТ 12.1.005-88?

- а) в зоні промислової площадки підприємства;
- б) у виробничих приміщеннях на конкретних робочих місцях;
- в) на межі санітарно-захисної зони.

4. В які ситуації може бути необхідне проведення додаткового хімічного аналізу стоків?

- а) перевірки ступеня ефективності очистки;
- б) уточнення обсягів стічних (і зворотних) вод;
- в) визначення переліку забруднювачів, що містяться у стічних водах, що направляються на очистку.

5. При перевірці об'єктивності ведення статзвітності 2-ТП (водгосп), обов'язково перевіряються:

- а) дозволи на обсяги утворення стічних вод та цільове призначення вихідних вод;
- б) дозволи на скиди стічних вод та якісних склад вод;
- в) джерела виникнення стічних вод та їх категорія.

Тема 9. Впровадження і забезпечення функціонування системи управління навколишнього середовища на базі стандартів ISO 14000.

1. Яким повинен бути досвід роботи аудитора, для можливості проведення екоаудиту з метою сертифікації:

- а) 5 років;
- б) 3 роки;
- в) 2 роки.

2. Процесний підхід - це:

- а) процедура перевірки ефективності роботи виробничої системи;
- б) процедура, на основі якої здійснюється облік вхідних та вихідних потоків сировини і матеріалів;
- в) основа для контролю за дотриманням норм технологічного регламенту.

3. Що є обов'язковим етапом при проведенні експрес-аудиту в будь-якій сфері?

- а) детальний опис інформації про джерела забруднюючих речовин;
- б) детальний опис усіх технологічних процесів;
- в) зазначення регулюючої законодавчої і нормативної бази;

4. Який з документів підлягає обов'язковій перевірці при проведенні експрес-аудитів?

- а) технологічна документація;
- б) ОВНС;
- в) дозвіл на викиди в атмосферу, на скиди стічних вод та на утворення відходів;

5. Які з характеристик є найбільш інформативними при уточненні причин виникнення аварійних ситуацій?

- а) вид джерела утворення викиду і його режим роботи;
- б) місце розташування джерела викиду на генплані підприємства;
- в) назви речовин, що викидаються даним джерелом.

Тема 10. Сфери застосування екологічного аудиту.

1. Хто має право додатково залучатись до аудиторської групи:

- а) технічні експерти;
- б) стажери;
- в) виробничий персонал підприємства;
- г) будь які особи як спостерігачі.

2. Який вид аудиту повинен проводитись, якщо в організації функціонують система менеджменту якості і система екологічного менеджменту?

- а) комплексний аудит;
- б) спільний аудит;
- в) експрес-аудит.

3. Зібрані при аудиті свідчення (докази) аудиту, які передбачають значний ризик, повинні негайно доведені до:

- а) контролюючих органів;
- б) замовника аудиту;
- в) замовника аудиту і керівництва об'єкта аудиту, якщо це можливо.

4. До аудиторської групи можуть приєднуватись супроводжуючі особи та спостерігачі аудиту, які:

- а) можуть впливати на хід аудиту;
- б) безпосередньо брати участь в аудиті;
- в) тільки спостерігати за ходом аудиту.

5. Кому обов'язково повинен передаватися звіт з аудиту?

- а) замовнику;
- б) замовнику і керівництву об'єкту аудиту;
- в) усім зацікавленим в результатах аудиту сторонам.

Тема 11. Аудит систем менеджменту якості та систем управління навколишнім середовищем.

1. Об'єктом екологічного аудиту можуть бути:

- а) діючі промислові підприємства;
- б) будь-який об'єкт проектованої діяльності;

- в) тільки організацій державної власності;
- г) тільки організацій приватної власності.

2. Замовником екологічного аудиту може бути:

- а) сама організація, що аудитується;
- б) органи державної сертифікації;
- в) організації-партнери;
- г) свій варіант.

3. На якій стадії аудиту проводиться збір і перевірка інформації:

- а) при підготовці аудиту;
- б) при проведенні аудиту на місці;
- в) при формуванні висновків аудиту.

4. Які розділи обов'язково повинен містити звіт з екоаудиту:

- а) відомості про об'єкт аудиту і замовника;
- б) цілі та критерії аудиту;
- в) термін виконання аудиту;
- г) висновки аудиту;
- д) рекомендації відносно удосконалення діяльності об'єкта аудиту.

5. При формуванні аудиторської групи початково виходять з:

- а) стажу роботи аудиторів;
- б) обсягів проведення аудиту;
- в) виду і цілей аудиту.

Тема 12. Документація системи екологічного аудитування.

1. Метою екологічного аудиту є:

а) оцінка впливу і прогнозування екологічних наслідків діяльності суб'єкта, що хазяює, на навколишнє середовище, установлення відповідності його діяльності вимогам діючого природоохоронного законодавства,

б) оцінка впливу і прогнозування екологічних наслідків діяльності, що намічається на навколишнє середовище, прогноз і розробка заходів для їх пом'якшення

2. Основними етапами процедури екологічного аудита є:

а) перевірка первинної документації, журналів реєстрації й інших матеріалів, що реєструють показники природоохоронної діяльності;

б) візуальне обстеження об'єкта, перевірка стану й експлуатації технічних засобів; інструментальний аналіз параметрів навколишнього середовища і факторів негативного впливу;

в) вироблення рекомендацій з удосконалювання природоохоронної діяльності і раціональному використанню природних ресурсів;

г) характеристика видів запланованої діяльності, її впливу на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей, ступеня екологічного ризику відповідних заходів, спрямованих на нейтралізацію і запобігання цьому впливові.

3. Аудиторські процедури це:

а) відповідний порядок дій аудитора щодо перевірки діяльності підприємства;

б) сукупність прийомів, за допомогою яких оцінюється стан аудованих об'єктів;

в) система специфічних процедур, які встановлені адміністрацією підприємства;

г) аналіз системи внутрішнього контролю.

4. Виберіть методичні прийоми організації аудиторської перевірки.

а) вибіркова перевірка;

б) фактична перевірка;

в) арифметична перевірка;

г) опитування.

Тема 13. Проведення екологічного аудиту видів діяльності, пов'язаних з використанням природних ресурсів.

1. Експертом екологічної експертизи може бути спеціаліст:

а) який має вищу освіту, відповідну спеціальність, кваліфікацію і професійні знання, володіє навичками аналізу експертної інформації і методикою екологоекспертної оцінки, а також має практичний досвід у відповідній галузі не менше трьох років;

б) який має вищу освіту, відповідну спеціальність, кваліфікацію і професійні знання, володіє навичками аналізу експертної інформації і методикою екологоекспертної оцінки, а також має практичний досвід у відповідній галузі не менше шести років;

в) вища освіта не обов'язкова, відповідну спеціальність, кваліфікацію і професійні знання, володіє навичками аналізу експертної інформації і методикою екологоекспертної оцінки.

2. Екологічний аудит це:

а) аналіз діяльності і звітності суб'єкта, що хазяює, уповноваженими на те юридичними (аудиторська організація) або фізичними (еколог-аудитор) особами з метою визначення їхньої відповідності діючому екологічному законодавству,

екологічним нормативним актам, стандартам, сертифікатам, правилам, вимогам, постановам і розпорядженням державних і природоохоронних органів по забезпеченню екологічної безпеки, проведення консультацій і видача рекомендацій;

б) процес систематичного аналізу і оцінки екологічних наслідків діяльності, що намічається, консультацій із зацікавленими сторонами, а також урахування результатів цього аналізу і консультацій у плануванні, проектуванні, затвердженні і здійсненні цієї діяльності.

3. Аудиторський висновок складається за установленою формою і повинний складатися з:

- а) вступної, аналітичної, підсумкової;
- б) вступної, підсумкової;
- в) вступної (протокольної), констатуючої (описової), заключної (оціночно-узагальнюючої).

4. Аудиторські процедури це:

- а) відповідний порядок дій аудитора щодо перевірки діяльності підприємства;
- б) сукупність прийомів, за допомогою яких оцінюється стан аудованих об'єктів;
- в) система специфічних процедур, які встановлені адміністрацією підприємства;
- г) аналіз системи внутрішнього контролю.

5. Виберіть методичні прийоми проведення аудиторської перевірки.

- а) індукція;
- б) спостереження;
- в) спеціальна перевірка;
- г) суцільна перевірка.

Тема 14. Основні інформаційні ресурси екообліку і екоаудиту в управлінні підприємством.

1. Висновки екологічної експертизи складаються з таких частин:

- а) вступної (протокольної), констатуючої (описової), заключної (оціночно-узагальнюючої);
- б) вступної (протокольної), заключної (оціночно-узагальнюючої);
- в) констатуючої (описової), заключної (оціночно-узагальнюючої).

2. У вступній частині містяться дані:

- а) орган, що проводив екологічну експертизу, склад експертів, час проведення, найменування об'єкта екологічної експертизи, його кількісні та якісні

показники, відомості про виконавців і замовників екологічної експертизи та про орган, який приймає рішення щодо реалізації об'єкта екологічної експертизи;

б) характеристика видів запланованої чи здійснюваної діяльності, її впливу на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей, ступеня екологічного ризику відповідних заходів, спрямованих на нейтралізацію і запобігання цьому впливові;

в) узагальнена оцінка об'єкта екологічної експертизи, зауваження і пропозиції щодо вдосконалення обґрунтування його екологічного впливу, можливості прийняття рішення про подальшу реалізацію об'єкта екологічної експертизи.

3. У констатуючій частині містяться дані:

а) орган, що проводив екологічну експертизу, склад експертів, час проведення, найменування об'єкта екологічної експертизи, його кількісні та якісні показники, відомості про виконавців і замовників екологічної експертизи та про орган, який приймає рішення щодо реалізації об'єкта екологічної експертизи;

б) характеристика видів запланованої чи здійснюваної діяльності, її впливу на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей, ступеня екологічного ризику відповідних заходів, спрямованих на нейтралізацію і запобігання цьому впливові;

в) узагальнена оцінка об'єкта екологічної експертизи, зауваження і пропозиції щодо вдосконалення обґрунтування його екологічного впливу, можливості прийняття рішення про подальшу реалізацію об'єкта екологічної експертизи.

4. У заключній частині містяться дані:

а) орган, що проводив екологічну експертизу, склад експертів, час проведення, найменування об'єкта екологічної експертизи, його кількісні та якісні показники, відомості про виконавців і замовників екологічної експертизи та про орган, який приймає рішення щодо реалізації об'єкта екологічної експертизи;

б) характеристика видів запланованої чи здійснюваної діяльності, її впливу на стан навколишнього природного середовища, здоров'я людей, ступеня екологічного ризику відповідних заходів, спрямованих на нейтралізацію і запобігання цьому впливові;

в) узагальнена оцінка об'єкта екологічної експертизи, зауваження і пропозиції щодо вдосконалення обґрунтування його екологічного впливу, можливості прийняття рішення про подальшу реалізацію об'єкта екологічної експертизи.

5. Фінансування державної екологічної експертизи здійснюється:

а) замовником;

б) державного бюджету;

- в) позабюджетних фондів;
- г) громадських організацій.

Тема 15. Система екологічного аудиту в Європейському Союзі

1. Назвіть учасників процесу екологічної експертизи:

- а) ініціатор діяльності;
- б) спеціально уповноважені органи (що проводять експертизу);
- в) зацікавлені сторони;
- г) прокуратура;
- д) банківські установи.

2. Ініціатор діяльності:

- а) відповідальний за планування (проектування) і здійснення діяльності що намічається;
- б) ухвалює рішення за підсумками екологічної експертизи;
- в) самостійно приймає рішення про здійснення екологічної експертизи.

3. Граничні строки проведення державної екологічної експертизи об'єктів:

- а) граничних строків проведення державної екологічної експертизи еколого-експертними комісіями чи іншими спеціалізованими організаціями не має;
- б) до 45 календарних днів з продовженням у разі потреби до 60 днів, а у виняткових випадках, залежно від складності проблеми, — до 120 днів;
- в) до 30 календарних днів з продовженням у разі потреби до 70 днів;
- г) граничні строки проведення державної екологічної експертизи еколого-експертними комісіями чи іншими спеціалізованими організаціями не визначені.

4. Спеціально уповноважені органи (що проводять експертизу)

- а) відповідальні за планування (проектування) і здійснення діяльності що намічається;
- б) ухвалюють рішення за підсумками екологічної експертизи;
- в) контролюють дотримання процедури експертизи, а також перевірка якості документації по експертизі.

5. Державна екологічна експертиза проводиться у разі:

- а) наявної або можливої потенційної небезпеки об'єктів екологічної експертизи для навколишнього природного середовища і здоров'я людей;
- б) прийняття відповідного рішення Кабінетом Міністрів України, місцевими Радами депутатів чи їх виконавчими комітетами, судом та правоохоронними органами відповідно до законодавства;
- в) обумовленості загальнодержавними екологічними інтересами;
- г) проводиться будь-коли.

Тема 16. Стандарт аудиторського звіту Європейського банку реконструкції та розвитку

1. Принципи екологічної експертизи:

- а) превентивності;
- б) комплексності;
- в) демократичності;
- г) замовник «правий».

2. Основна мета екологічної експертизи – це

- а) є розуміння того, як природно-соціальна система в цілому відреагує на впливи діяльності що намічається;
- б) є розуміння того, що діяльність що намічається має впливати на природно-соціальну система;
- в) є розуміння того, що діяльність що намічається мало цікавить вплив на природно-соціальну систему.

3. Принцип комплексності аналізує:

- а) альтернативні шляхи рішення запропонованого проекту;
- б) припускає розгляд і облік несприятливих факторів впливу діяльності що намічається у всіх природних середовищах (вода, повітря, ґрунт), включаючи соціальне середовище;
- в) прийняття взаємоприйнятних рішень.

4. Принципу превентивності аналізує:

- а) альтернативні шляхи рішення запропонованого проекту;
- б) припускає розгляд і облік несприятливих факторів впливу діяльності що намічається у всіх природних середовищах (вода, повітря, ґрунт), включаючи соціальне середовище;
- в) прийняття взаємоприйнятних рішень.

5. Принцип демократичності аналізує:

- а) альтернативні шляхи рішення запропонованого проекту;
- б) припускає розгляд і облік несприятливих факторів впливу діяльності що намічається у всіх природних середовищах (вода, повітря, ґрунт), включаючи соціальне середовище;
- в) прийняття взаємоприйнятних рішень.

5. ПИТАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Змістовий модуль 1

1. Звітність економічних суб'єктів з екологічних платежів.
2. Бухгалтерський облік природоохоронних заходів.
3. Плата за негативний вплив на навколишнє середовище: платники, звітність.
4. Звітність економічних суб'єктів по платежах за негативний вплив на навколишнє середовище: терміни, порядок подання, склад звітності.
5. Звітність про розміщення відходів виробництва та споживання: хто представляє, склад звітності.
6. Глобальна екологічна криза як порушення рівноваги в екосистемах і в ставленні суспільства і природи.
7. Екологічний облік, причини виникнення, історія його розвитку в Росії.
8. Екологічний облік, причини виникнення, історія його розвитку за кордоном.
9. Переваги впровадження екологічного обліку на підприємствах.
10. Стан і тенденції розвитку системи екологічного обліку та аудиту.
11. Організація обліку відходів та їх класифікація. Поворотні і безповоротні відходи.
12. Організація обліку відходів та їх класифікація. Токсичні відходи.
13. Проблеми екологічного обліку відходів.
14. Структура і динаміка природоохоронних витрат.
15. Питання оптимізації витрат в природокористуванні.
16. Аналіз процесів природокористування в системі управління витрат.
17. Комплексна оцінка еколого-економічної ефективності організації.
18. Рахунки природних ресурсів і три види їх використання.
19. Системоутворюючі чинники при розробці концепції екологічної звітності.
20. Правовий простір функціонування системи обліку природоохоронних заходів.
21. Критерії віднесення діяльності економічних суб'єктів до категорії підвищеної небезпеки.
22. Комбінований підхід до екологічного обліку.

Змістовий модуль 2

1. Яка історія виникнення екологічного аудиту?
2. Яке значення має екоаудиту для України в цілому, окремої галузі, для

підприємства, регіону, людини?

3. Яке місце екоаудиту в державній системі екологічного управління, контролю?

4. Які ви знаєте особливості екологічного аудиту?

5. Яке офіційне визначення екоаудиту, прийнятого в Україні?

6. Яка основна мета екологічного менеджменту?

7. Місце екологічного аудиту в СЕМА.

8. На яких принципах ґрунтується СЕМА в Європейському Союзі?

9. Які передумови участі у СЕМА?

10. Що таке екологічно заява?

11. У яких нормативних документах закріплено поняття системи екологічного менеджменту та екоаудиту (СЕМА)?

12. Яка структура стандартів системи екологічного менеджменту та аудиту? їх призначення.

13. Якими є рівні запровадження екологічного аудиту і в чому полягає особливість його запровадження за цими рівнями?

14. Чим екологічний аудит відрізняється від інших організаційно-правових інструментів екологічного управління?

15. Що є основним об'єктом екологічного аудитування?

16. Якими показниками екологічності може забезпечуватися еколого-економічна безпека підприємства?

17. Яке місце екоаудиту в сучасній моделі підприємства?

18. Які види екоаудиту ви знаєте?

19. В яких випадках застосування екоаудиту є обов'язковим?

20. У яких сферах здійснюється спеціальний екоаудиту?

21. Чим відрізняються приватизаційний, інвестиційний та енергетичний екоаудити?

22. Який вид екоаудиту краще застосувати під час екологічної інвентаризації підприємства або для підготовки екологічної модернізації?

23. Які вигоди від екоаудиту має товаровиробництво?

24. Які вигоди від екоаудиту має товаровиробник?

25. Яке місце екоаудиту у системі ціноутворення?

26. Чим визначаються цілі екоаудитів?

27. Які ви знаєте складові екоаудиту?

28. Що таке об'єкти екоаудиту? їх склад.

29. Що таке суб'єкти екоаудиту? Вимоги до них.

30. Що таке критерії екоаудиту?

31.3 чого складається еколого-аудиторська послуга?

32. Який порядок проведення екоаудиту?

33. В чому полягає підготовча робота до екоаудиту?
34. З чого складається екоаудиторські послуги?
35. Який порядок проведення екоаудиту?
36. В чому полягає підготовча робота до екоаудиту?
37. В чому полягає робота, пов'язана із збиранням інформації?
38. Які є види експрес-оцінювання і в чому їх особливості?
39. В чому полягає оцінювання екологічного стану місцевості?
40. Яким є типовий процес екоаудиту?
41. Міжнародні і державні стандарти екоаудиту та умови їх застосування в Україні.

Змістовий модуль 3

1. Регулювання екологічного аудиту чинним законодавством України.
2. Професійна незалежність, етика та відповідність аудитора.
3. Предмет і метод екологічного аудиту, його типи.
4. Об'єкти, цілі, функції та завдання екологічного аудиту.
5. Об'єкти, цілі, функції та завдання екологічного екоаудиту.
6. Основні принципи екологічного екоаудиту.
7. Визначення стратегії і основних завдань еколого-аудиторської діяльності.
8. Порядок складання протоколу екоаудиту.
9. Основний зміст і порядок складання договору на проведення екоаудиту.
10. Екологічний аудит підприємства та менеджменту.
11. Умови використання послуг аудитора при проведенні екоаудиту.
12. Порядок формування аудиторських груп, умови їх роботи.
13. Суб'єкти екологічного екоаудиту. їхні права і обов'язки.
14. Види екологічних аудиторських послуг. Вигоди від них для замовника.
15. Порядок видання екологічних аудиторських послуг.
16. Шляхи запровадження екологічного аудиту.
17. Обов'язки посадових осіб у галузі охорони природи щодо сприяння запровадження СЕМА.
18. Основні умови додержання екологічних вимог при використанні природних ресурсів.
19. Особливі умови екологічного аудиту на військових оборонних об'єктах.
20. Основний зміст протоколу екоаудиту підприємства.

21. Який тип контрольного списку перевірки (протоколу аудиту) буде найбільш корисним для великого, комплексного промислового підприємства?
22. Опишіть три кроки збирання інформації, які включені в процес перевірки.
23. Перелічіть три засоби збирання інформації на підтримку трьох згаданих кроків.
24. Яке з міркувань є найважливішим при пріоритизації висновків перевірки?
25. Як часто мають проводитися перевірки на підприємстві із середнім екологічним ризиком?
26. Кому треба подавати звіт екоаудиту?
27. Які обов'язки представника екологічного менеджменту?
28. Які екологічні результати включені в реєстр екологічних результатів?
29. Хто повинен записувати процедури підтримки екологічних прагнень і цілей?
30. Що таке намір перевірки, вимірювання і тестування?
31. Що треба робити, якщо діяльність чи ситуація виявиться неузгодженою з вимогами системи екологічного менеджменту, екологічного законодавства?
32. Основні вимоги до висновків екоаудиту.
33. Висновки екологічної експертизи щодо: 1) поточних витрат на платежі за викиди, скиди та розміщення відходів; 2) вартості основних виробничих фондів з охорони навколишнього природного середовища та витрат на їх капітальний ремонт; 3) інформації про поточні витрати на охорону природи.
34. Протокол аудиту: мета, заходи, результати.
35. Структура звіту з ОВНС (оцінки впливу на навколишнє природне середовище).
36. Стандарт аудиторського звіту (за Європейським банком реконструкції і розвитку).
37. Персонал, який підлягає опитуванню в рамках здійснення екологічного аудиту на підприємстві.
38. Зміст оперативного плану проведення екологічного аудиту.
39. Типова структура методичних рекомендацій щодо складання аудиторського висновку і рекомендацій.
40. Основні принципи регулювання екологічного аудиту.
41. Договір на проведення екологічного аудиту.
42. Мета і завдання проведення екологічного аудиту (за європейським

стандартом).

43. Оцінювання кваліфікації аудиторів з екології.
44. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів з екології.
45. Підготовка екоаудиторів належного рівня компетентності, в т. ч. в частині знання мови.
46. Міжнародний стандарт ІБО 14012 щодо здійснення екологічного аудиту.
47. Керівні положення щодо здійснення екологічного аудиту за міжнародним стандартом ІБО 14010.
48. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”, розділ “Екологічний аудит”.

6. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО –ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Метою виконання індивідуальних завдань самостійної роботи є засвоєння студентами теоретичних і практичних екологічного обліку і аудиту.

Враховуючи зміст, цілі та завдання, що вирішуються в процесі опанування навчального матеріалу з дисципліни, можна виділити такі види самостійної роботи студентів: опрацювання прослуханого лекційного матеріалу; вивчення окремих питань, що передбачені для самостійного опрацювання; підготовку до практичних занять; виконання домашніх завдань; виконання індивідуальних розрахункових робіт; написання рефератів (тематику рефератів наведено нижче); аналітичний (критичний) огляд наукових публікацій; участь у наукових студентських конференціях тощо.

Індивідуальна розрахункова робота видається кожному студентові викладачем із визначенням дати захисту виконаної роботи.

Контроль самостійної роботи студентів здійснюється на практичних, контактних, дистанційних, семінарських та індивідуальних заняттях у формі поточного контролю, перевірки якості виконання домашніх практичних завдань та індивідуальних розрахункових робіт.

Студентами можуть бути виконані наступні види вибіркового індивідуальних завдань СРС (за вибором - 1 завдання):

4. Підготовка презентацій (реферату) за заданою тематикою .
5. Аналітичний звіт власних наукових досліджень за відповідною темою.
6. Участь в науковій студентській конференції, гуртках, олімпіадах, підготовка наукових публікацій.
7. Пошук, підбір та аналітичний огляд джерел за заданою тематикою.

За рішенням кафедри студентам, які брали участь у науково-дослідній роботі (участь студентів у роботі наукових конференцій, студентських

наукових гуртків та проблемних груп, підготовці публікацій, участь у Всеукраїнських олімпіадах і конкурсах та Міжнародних конкурсах тощо понад обсяги завдань, які встановлені робочою навчальною програмою з дисципліни), можуть присуджуватися *додаткові (заохочувальні) 0-10 балів*, але в межах 50 балів поточного контролю.

Перелік орієнтовних тем для самостійної роботи студентів.

1. Оцінка екологічного стану території підприємства: цілі, завдання, визначення ризиків, планування заходів, технологія оздоровлення.

2. Порядок проведення екологічного аудиту: групи завдань, підготовча робота на підприємстві, визначення кола питань, цілей, розробка порядку проведення аудиту та його плану.

3. Відкриття аудиту: огляд виробничого процесу, оцінювання системи екологічного менеджменту, аналіз документів і записів, заключна порада, підготовка звіту про аудит, звітування перед замовником аудиту.

4. Нормативна база екологічного аудиту: аналіз нормативних баз згідно з європейськими зразками, структура інвестиційної нормативної бази, структура управлінської нормативної бази.

5. Практичні приклади аудитування підприємств харчової промисловості: таблиці визначення цілей, аудиторські робочі групи, аудиторські процедури етапів аудиту, систематизація екологічних проблем.

6. Аналіз зразків європейських стандартів з екологічного аудиту: договір на проведення екологічного аудиту, структура договору, додатки до договору (основні принципи регулювання екологічного аудиту, методика й техніки екологічного аудиту, вимоги до екологічних аудиторів).

7. Оперативний план проведення екологічного аудиту: структура плану, графік проведення екологічного аудиту, організаційно-технічні заходи, потрібні для проведення екологічного аудиту.

8. Протокол екологічного аудиту (згідно зі структурою Протоколу аудиту оцінювання стану навколишнього середовища Європейського банку реконструкції та розвитку): перелік питань екологічного аудиту; персонал, який підлягає опитуванню; додатки й таблиці.

9. Досвід Канади щодо застосування системи екологічного аудиту: основи канадського екологічного законодавства, досвід оцінювання екологічних станів, екологічних перевірок, функціонування менеджменту відходів виробництва.

10. Платежі суб'єктів підприємництва за користування надрами, земельними, водними й іншими природними ресурсами.

11. Сутність податкового аудиту ресурсних платежів.

12. Прогнозні розрахунки за користування природними ресурсами.

Види природно-промислових ресурсів.

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

Основна література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-ХІУ, із змінами. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
2. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 14.09.2006 р. № 140-V, із змінами. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
3. Закон України «Про екологічний аудит» // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2004. № 45.
4. Закон України «Про екологічну експертизу» // Відомості Верховної Ради (ВВР). 1995. № 8.
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Відомості Верховної Ради. 1991. № 41.
6. ДСТУ ISO 14004-2006. Системи екологічного керування. Загальні настанови щодо принципів управління, систем та засобів забезпечення.
7. ДСТУ ISO 19011-2003. Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління.
8. ДСТУ ISO 14020-2003. Екологічні маркування та декларації. Загальні принципи.
9. ДСТУ ISO 14021-2002. Екологічні маркування та декларації. Екологічні самодекларації (екологічне маркування типу II).
10. ДСТУ ISO 14024-2002. Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи.
11. ДСТУ ISO/TR 14025:2002. Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III.
12. ДСТУ ISO 14031:2004. Екологічне керування. Настанови щодо оцінювання екологічної характеристики.
13. ДСТУ ISO/TR 14032:2004. Екологічне керування. Оцінювання екологічної характеристики. Приклади.
14. ДСТУ ISO 14040-2004. Екологічне керування. Оцінювання життєвого циклу. Принципи і структура.
15. ДСТУ ISO 14041-2004. Екологічне керування. Оцінювання життєвого циклу. Визначення цілі й сфери застосування інвентаризації.

16. ДСТУ ISO 14050-2004. Екологічне керування. Словник термінів.
17. Екологічний менеджмент: підручник / А. Л. Бобровський. Суми : Університетська книга, 2009. 586 с.
18. Галушкіна Т. П. Экономические инструменты экологического менеджменту (теория и практика). Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2000. 80 с.
19. Діксон Дж. Л. Стандарти серії 14000: подальші кроки. Інформ. бюл. з міжнар. стандартизації. 1998. S 4. С. 174–176.
20. Екологічний аудит: [посібник з екологічного менеджменту і екологічного аудиту] / Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Навроцький В. М. та ін. Київ: СИМВОЛ-Т, 1997. 221 с.
21. Екологічний менеджмент: [навч. посіб.] / В. Ф. Семенов, О. Л. Михайлюк, Т. П. Галушкіна та ін.; за ред. проф. В. Ф. Семенова та доц. О. Л. Михайлюк. Київ: ЦУЛ, 2004. 408 с.
22. Екологічний менеджмент і аудит: [навч. посіб.] / С. М. Літвак, С. С. Рижков, В. А. Скороходов та ін. 2-ге видання. Київ: ВД «Професіонал», 2007. 200 с.
23. . Екологічне управління: [підручник] / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Білявський та ін. Київ: Либідь, 2004. 432 с.
24. Лук'янихін В. О. Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком: монографія Суми : Університетська книга, 2002. 314 с.
25. Мельник Л. Г. Екологічна економіка: [підручник]. 2-ге вид., випр. і доп. Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. 348 с.
26. <http://www.menr.gov.ua> Екологічний аудит.
27. <http://www.ecoline.ru/mc/books/emas> Экологический менеджмент и аудит в России, Беларуси и на Украине.
28. Аудит: практикум / О. А. Петрик, В. О. Зотов., Б. В. Кудрицький, І. Ю. Чумакова та ін. Київ : КНЕУ, 2011. 364 с.
29. Аудит оподаткування підприємств. Навч. посібник. За заг. ред. О.А.Петрик. Київ: ДННУ «Акад.фін.управління», 2012. 352 с.
30. Бухгалтерський облік для економістів і правознавців: Навч. посіб. /За заг. ред. Ю.А- Кузьмінського. Київ: КНЕУ, 2007.648 с.
31. Звітність підприємства: підручник/ М.І. Бондар, Ю.А. Верига, М.М. Онищенко та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 570 с.
32. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. Київ: КНЕУ, 2001. 334 с.
33. Фінансовий облік: підручник у 2-х частинах/ М. І. Бондар, В. І. Єфіменко, Л. Г. Ловінська та ін.; за заг. ред.: М. І. Бондаря, Л. Г. Ловінської; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". Київ : КНЕУ, 2012. 590 с.

Додаткова література

34. Бухгалтерський облік для економістів та правознавців у схемах і таблицях: навч. посібник / Л. Г. Ловінська, Я. В. Олійник, Л. О. Галат ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". Вид. 3-тє, доповн. і переробл. Київ: КНЕУ, 2010. 390 с.

35. Ватуля І. Д., Канцедал Н. А., Пономаренко О. Г. Аудит. Практикум : Навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2007. 304 с.

36. Головка Т.В. Фінансовий облік-1. Підручник. Київ : КНЕУ, 2008.

37. Державний фінансовий аудит: методологія і організація : монографія. За ред. Є. В. Мниха. Київ: Київ. нац. торг.-екон ун-т, 2009. 319 с.

38. Евдокимова А. В., Пашкина И. Н. Внутренний аудит и контроль финансово-хозяйственной деятельности организации: практ. пособие. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2009. 208 с.

39. Івахненко С.В. Комп'ютерний аудит : контрольні методики і технології. Київ : Знання, 2005. 286 с.

40. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Основи аудиту: навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ: «Каравелла», 2008. 312 с.

41. Методи аудита. Процедури аудита [практическое пособие] / А.Ю. Редько, Е.А. Редько. Київ: НЦУА, 2011. 32 с.

42. Миронова О. Аудиторская деятельность: организация системы внутреннего контроля качества. Харьков: Фактор, 2009. 352 с.

43. Огійчук М. Ф., Новіков І. Т., Рагуліна І. І. Аудит: організація і методика : Навч. посібник. Київ: Алеута, 2010. 584 с.

44. Пилипенко І.І., Редько О.Ю. Стандарти аудиту та етики. Навч. посіб. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2007. 277 с.

45. Податковий Кодекс України від 02.2010р. № 2755-VI, із змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Інформаційні джерела

46. Офіційний сайт Верховної Ради. URL: www.rada.gov.ua

47. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: www.kmu.gov.ua

48. Офіційний сайт Міністерство фінансів України. URL: www.minfm.gov.ua

49. Офіційний сайт редакції журналу "Дебет-Кредит". URL: www.dtkk.com.ua.

50. Офіційний сайт редакції журналів "Бухгалтерія", "Бізнес". URL: www.buhgalteria.com.ua